

<p>درس ۱۴</p> <p>تهیه کننده: اصغر کرمی</p>	<p>بسمه تعالی</p> <p>معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش</p> <p>دفتر آموزش متوسطه نظری</p> <p>دبیرخانه راهبری کشوری درس تاریخ</p> <p>تولید شده در استان یزد</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب تاریخ ۱</p> <p>(ایران و جهان در عصر باستان)</p> <p>سال تحصیلی: ۱۳۹۹-۱۴۰۰</p>
--	---	---

عنوان: دین و اعتقادات

اهداف یادگیری

آشنایی با ادیان، اعتقادات و آداب و رسوم مذهبی در عصر باستان

دین و باورهای دینی در طول تاریخ جایگاه مهمی در زندگی اجتماعی و شکل دادن به اندیشه و رفتار انسانها داشته اند. همچنین باورها و ارزشهای دینی در پیدایش و فراز و فرود تمدن ها بسیار اثرگذار بوده اند.

باورهای کهن آریایی

- ✓ خدایان متعددی را می پرستیدند و آنها را بغ (بخشنده) اهوره (سرور) و امرتا (بی مرگ) می خواندند.
- ✓ برای خوشنودی خدایان حیوانات را قربانی می کردند و سرودها و نیایش های گوناگونی می خواندند.
- ✓ افرادی با عنوان مغ مراسم و تشریفات دینی را اجرا می کردند.
- ✓ برای خدایان خویش معابد باشکوه نمی ساختند.
- ✓ برخی از عناصر طبیعی مانند آب آتش و خاک را مقدس می شمردند.

زرتشت و تعالیم او

بیشتر پژوهشگران احتمال می دهند که زرتشت در قرن های **ششم** و **هفتم** پیش از میلاد می زیسته است.

❖ اساس تعالیم زرتشت بر یگانگی و پرستش اهوره مزدا قرار دارد.

- ❖ بر پایه آموزش های زرتشت اهوره مزدا آفریدگار آسمان ها و زمین خورشید ماه و ستارگان آب ها و گیاهان روشنایی و تاریکی است.
- ❖ مطابق تقویم زرتشتی گروهی از موجودات الهی که امشاسپندان یا جاودانان مقدس خوانده می شوند اهورمزدا را در امر آفرینش و اداره امور جهان یاری می کنند.
- ❖ دونیرو یا مینوی نیک و بد در جهان وجود دارد و آن کس که نیک و خیر را برگزیند پیرو اهورمزدا و آنکس که بد و شر را برگزیند پیرو اهریمن شمرده می شود.
- ❖ زرتشت به پیروانش سفارش می کرد که مینوی نیک را برگزینند و پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک را سرمشق زندگی خود قرار دهند.
- ❖ از دیگر حوزه های مهم زرتشت به اعتقاد به جهان آخرت و روز واپسین است نیکان به جرگه یاران اهوره مزدا خواهند پیوست و بدان به دوزخ افکنده و برده اهریمن خواهند شد.
- ❖ زرتشت با برخی از آداب نیایش رایج در جامعه خود که میراث دوران گذشته بود مانند قربانی کردن و کشتار بی رویه حیوانات به ویژه گاو مخالف بود و برگزار کنندگان آنها را نکوهش کرده است.

اوستا

کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشتیان است که بر پایه داستان های باستانی نسخه ای از آن که در زمان هخامنشیان بر پوست گاو نوشته شده بود بر اثر آتش سوزی تخت جمشید به دست اسکندر مقدونی از بین رفت.

چند قرن بعد یکی از پادشاهان اشکانی به نام **بلاش یکم** اقدام به گردآوری اوستا نمود. در قرن ۴م. و در زمان شاپور دوم ساسانی به خط و زبان اوستایی نگارش یافت.

دین و عقاید ایرانیان باستان از دوران ماد تا ساسانیان

مادی ها

- آنها اهوره مزدا و برخی از خدایان کهن ایرانی همچون **میترا** را ستایش می کردند.
- روحانیون مادی که **مغ** نامیده می شدند برگزاری آیین های دینی از جمله خواندن نیایش ها و سرودها در رسم قربانی کردن را به عهده داشتند.
- مغان بعدها که به تدریج دین زرتشتی را پذیرفتند به پیشوایان دینی جامعه زرتشتی تبدیل شدند و نقش مهمی در آمیختن باورهای دینی کهن خود و تعالیم زرتشت داشتند.

هخامنشیان

- پژوهشگران برجسته ایرانی و غیر ایرانی در خصوص پیروی هخامنشیان از دین زرتشتی اختلاف نظر دارند عده ای از آنان بر پایه برخی از مندرجات سنگ نوشته ها و دیگر شواهد تاریخی استدلال می کنند که هخامنشیان زرتشتی بوده اند و گروهی دیگر این نظر را قبول ندارند و می گویند شاهان هخامنشی به باورهای کهن ایرانی اعتقاد داشته اند.
- پادشاهان هخامنشی مردم را در پیروی از دین خود آزاد می گذاشتند و فرهنگ و عقاید اقوام تابع حکومت خود را محترم می شمردند.

- رفتار آزادمنشانه کوروش با مردمان مغلوب و احترام او به دین و آداب و رسوم این مردمان در آن زمان پدیده جدیدی بود.
- سطرهای از منشور کوروش به این مطلب اشاره دارد که وقتی او بابل را بدون خونریزی و غارت فتح کرد به نیایش مردوک خدای بزرگ بابلیان پرداخت. درحالی که فرمانروایان آن زمان معمولاً پس از تسخیر مکانی ساکنان آنجا را قتل عام و معابدشان را غارت و به خدایان آنان اهانت میکردند.

سلوکیان و اشکانیان

- برخلاف تلاش‌های بسیار اسکندر مقدونی و شاهان سلوکی برای ترویج زبان و فرهنگ و باورهای یونانی، در این دوران علاوه بر اهوره مزدا خدایان کهن ایرانی همچون **مهر** و **آناهیتا** هم ستایش میشدند.
- برخی از پادشاهان اشکانی به تقلید از یونانیان معابدی را برای آناهیتا ساختند.
- در اواسط دوره ی اشکانیان دین زردشتی نفوذ و گسترش چشمگیری یافت و برخی از پادشاهان اشکانی به این دین گرویده و یا از آن پشتیبانی کردند.
- برخی از شاهان اشکانی تصویر آتشدانی را که نشانه ی گرایش آنان به کیش زرتشتی بود بر روی سکه های خود نقش کرده اند.
- در عهد اشکانی ستایش ایزد **مهر (میترا)** به قلمرو روم در آسیای صغیر راه یافت و در آنجا به کیشی مستقل تبدیل شد و سپس به اروپا رسید.
- اشکانیان نیز همانند هخامنشیان حامی سیاست آزادی دینی بودند. **آزادی دینی** یعنی اشکانیان زمینه ی مناسبی را برای همزیستی مسالمت آمیز پیروان ادیان و عقاید مختلف فراهم آورد. از این رو یونانی تبارانی که در ایران می زیستند بدون هیچ مزاحمتی خدایان خود را در ایران می پرستیدند.
- یهودیان نیز همچون دوره هخامنشی حکومت ایران را پناهگاه مناسبی برای خود می شمردند.
- پیروان دین مسیح هم که در معرض آزار حکومت روم قرار داشتند در قلمرو اشکانیان به احساس امنیت و آزادی می کردند.
- آیین بودایی از آیین هایی بود که در آن دوره به ایران نفوذ کرد و مبلغان بودایی در سرزمین‌های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه های بودا می پرداختند. بر اساس گزارش یکی از مورخان چینی شاهزاده ای از خاندان اشکانی برای نخستین بار کتاب های بودایی را به زبان چینی ترجمه کرد.

ساسانیان

- ❖ درباره وضعیت دین در دوره ساسانی و سیاست دینی ساسانیان اخبار بیشتری در دسترس است و منابع این اخبار عبارتند از: **سنگ نوشته ها، نقش برجسته ها، شواهد باستان شناسی، سکه‌ها، کتاب‌های دینی و اندرز نامه های زرتشتیان، برخی آثار مورخان مسلمان، یونانی و رومی و نیز شاهنامه فردوسی.**
- ❖ دوره ساسانیان اهمیت بسزایی در تاریخ دین زرتشتی دارد زیرا حکومت ساسانی این دین را دین رسمی ایران اعلام کرد با این اقدام به دین و سیاست به هم گره خوردند.

- ❖ از یک سو پادشاهان ساسانی به پشتیبانی کامل از دین رسمی پرداختند و از سوی دیگر روحانیان زرتشتی قدرت و حاکمیت پادشاهان ساسانی را تایید کردند.
- ❖ گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی را به طرز چشمگیری افزایش داد و در راس آنان روحانی برجسته ای با عنوان موبدان موبد قرار داشت که جایگاه بلندی در دربار داشت.
- ❖ پادشاهان ساسانی معمولاً برای تصمیم گیری در مسائل مهم حکومتی با موبدان مشورت می کردند.
- ❖ پس از موبدان موبد سلسله مراتبی از روحانیان جای می گرفتند که عهده دار مسئولیت هایی مانند **قضاوت و دادرسی، اداره آتشکده ها، اجرای مراسم و آداب مذهبی و تعلیم آموزه های زرتشتی** بودند.
- ❖ تا آن زمان موبدان ترجیح می دادند که مطالبی کتاب اوستا را حفظ کنند و به صورت شفاهی به دیگران منتقل کنند ولی تحولات دینی این اثر از جمله **پیشرفت دین مسیح** در قلمرو ساسانی و در گرفتن مباحثات اعتقادی میان پیروان ادیان مختلف موجب شد موبدان برای این که در مقام بحث و جدل، سند و مدرک قابل استنادی داشته باشند اقدام به مکتوب کردن اوستای شفاهی کنند هر چند همچنان به نقل شفاهی آن رغبت بیشتری داشتند.
- ❖ در دین زرتشتی آتش عنصری مقدس بود و زرتشتیان با نیایش در برابر آتش اهورمزدا را ستایش می کردند، به همین دلیل در دوره ساسانیان آتشکده های بسیاری در شهرها و روستاهای ایران ساخته شد.
- ❖ آتشکده **آذربرزین مهر** در خراسان، مخصوص کشاورزان **آذرگشنسب** در آذربایجان، ویژه شاهان و **آذرفرنبغ** در فارس خاص موبدان بزرگ تر و شکوهمند تر از دیگر آتشکده ها بودند.
- ❖ در عصر ساسانیان اوستا به زبان پهلوی ترجمه و شرح و تفسیر هایی بر آن نوشته شد.
- ❖ همچنین کتاب های اعتقادی بر اساس تعالیم زرتشت به زبان پهلوی تألیف گردیدند از جمله مهمترین و مفصل ترین این کتاب ها باید از **دینکرد** نام برد که دانشنامه ای مشتمل بر عقاید زرتشتی است.

آتشکده ی یزد

آتشکده ای نزدیک مشهد متعلق به دوره ساسانیان

- ❖ کتاب **بندهش** از جمله دیگر کتاب های آن دوره به شمار می آید.
- ❖ در آغاز دوره ساسانیان پیروان دیگر دین های مختلف همچنان در آرامش زندگی می کردند اما با رسمیت یافتن دین زرتشتی نیرومند شدن موبدان و برخی گروه های غیر زرتشتی همچون **مانویان** و **مسیحیان** با مشکلاتی روبرو شدند.
- ❖ مانویان پیروان آیین مانی بودند. مانی با ترکیب آموزه هایی از دین های **زرتشتی** و **مسیحی** و **بودایی** آیین جدیدی را عرضه کرد.
- ❖ او از شاپور یکم اجازه گرفت که عقاید خود را تبلیغ کند. مانی عقیده داشت که او و پیامبران پیش از وی آمده اند تا روح را که از دنیای نور است از جهان مادی و تاریکی برهانند و انسان را به رستگاری برسانند.
- ❖ مانی و پیروان او کتاب های خود را به زبان های مختلف می نوشتند و گاه برای تفهیم مطالب از **نقاشی** استفاده می کردند.
- ❖ مانی عقاید خود را در کتابی با عنوان **شاپورگان** نوشت و به شاپور هدیه کرد اما این پادشاه ساسانی بر دین زرتشتی باقی ماند.
- ❖ موبدان به شدت با آیین مانوی مخالف بودند. آنان پس از شاپور اقدامات خود را برای نابودی مانی و مانویان تشدید کردند و سرانجام در زمان **بهرام یکم**، مانی به زندان افتاد و اندکی بعد اعدام شد.
- ❖ پیروان او نیز که تحت تعقیب و شکنجه قرار گرفته بودند به مناطق مرزی امپراتوری **ساسانی** و یا سرزمین های دیگر گریختند.

نمونه پرسش ها

- ۱- باورهای کهن آریایی را در دو سطر توضیح دهید.
- ۲- اساس تعالیم زرتشت را بیان کنید؟
- ۳- اعتقادات دینی زرتشت را بنویسید.

- ۴- زرتشت به پیروانش چه سفارشی می کرد؟
- ۵- مطابق تعالیم زرتشتی ..... اهوره مزدا را در امر آفرینش و اداره ی امور جهان یاری می کنند.
- ۶- کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشتیان ..... نام دارد.
- ۸- بر اساس تعالیم زرتشت مردم چه چیز را باید سرمشق زندگی خود قرار دهند؟
- ۹- اندیشه ی زرتشت را درباره ی جهان آخرت تشریح کنید؟
- ۱۰- یکی از پادشاهان اشکانی به نام ..... اقدام به گردآوری اوستا نمود.
- ۱۱- اوستا در زمان ..... ساسانی به خط و زبان اوستایی نگارش یافت.
- ۱۲- روحانیون مادی ..... نامیده می شدند.
- ۱۳- مغان چه اموری را بر عهده داشتند.
- ۱۴- رفتار دینی شاهان هخامنشی با اقوام مختلف چگونه بود؟
- ۱۵- سیاست دینی اشکانیان را توضیح دهید.
- ۱۶- منابع اخبار و آگاهی ها درباره ی وضعیت دین در دوره ی ساسانی نام ببرید.
- ۱۷- سیاست دینی ساسانیان را توضیح دهید.
- ۱۸- وظایف روحانیان را در دوره ی ساسانی بنویسید.
- ۱۹- آتشکده های معروف دوره ی ساسانی را نام ببرید.
- ۲۰- کتاب های اعتقادی را که براساس تعالیم زرتشت به زبان پهلوی تألیف گردید، نام ببرید.
- ۲۱- عقاید مانی را بنویسید.
- ۲۲- مانی عقاید خود را در کتابی با عنوان ..... نوشت و به شاپور هدیه کرد.